

Nr 172.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om ändrad lydelse av 57 och 64 §§ lagen den 28 maj 1886 (nr 46) angående stenkolsfyndigheter m. m.; given Stockholms slott den 7 mars 1947.

Under åberopande av bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t härmed jämlikt § 87 regeringsformen föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till lag om ändrad lydelse av 57 och 64 §§ lagen den 28 maj 1886 (nr 46) angående stenkolsfyndigheter m. m.

GUSTAF.

Herman Zetterberg.

F ö r s l a g
till
L a g
om ändrad lydelse av 57 och 64 §§ lagen den 28 maj 1886 (nr 46)
angående stenkolsfyndigheter m. m.

Härigenom förordnas, att 57 och 64 §§ lagen den 28 maj 1886 angående stenkolsfyndigheter m. m.¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

57 §.

Vad i — — — om alunskifferfyndigheter.

Är det av synnerlig vikt för skifferfyndighets tillgodogörande att område, varför skydd åtnjutes enligt 13 § 1 mom., tages i anspråk för arbete i dagen, äge Konungen förordna, att utan hinder av vad där sägs området må anvisas för ändamålet. Med avseende å sådant område skall vad i 14 § 2 mom. och 59 § är stadgat ej äga tillämpning.

I fall, som i detta kap. avses, skall utgå förhöjning å ersättning, som i 14 § 1 mom. sägs, allenast där fråga är om sådant område, varom förmäles i andra stycket, eller den mark, som löses, är avsedd att tagas i anspråk på annat sätt än i 60 § sägs.

64 §.

Vad i — — — uranhaltigt mineral.

Innehar sökanden — — — 2—4 §§ sägs.

Är det av synnerlig vikt för fyndighets tillgodogörande att område, varför skydd åtnjutes enligt 13 § 1 mom., tages i anspråk för arbete i dagen, äge Konungen förordna, att utan hinder av vad där sägs området må anvisas för ändamålet. Med avseende å sådant område skall vad i 14 § 2 mom. är stadgat ej äga tillämpning.

I fall, som i detta kap. avses, skall utgå förhöjning å ersättning, som i 14 § 1 mom. sägs, allenast där fråga är om sådant område, varom förmäles i tredje stycket, eller den mark, som löses, är avsedd att tagas i anspråk på annat sätt än i 60 § sägs.

Bestämmelserna i 60 § skola ej föranleda, att den, som erhållit koncession jämväl enligt 8 kap., skall erlægga större avgift än i nämnda paragraf sägs för mark, inom vilken han företagit brytning, förutom av skiffer för utvinande av olja, även av uranhaltigt mineral.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

¹ Senaste lydelse av lagens överskrift se SFS 1933: 180; lydelsen av 57 § se SFS 1942: 511 och av 64 § se SFS 1945: 811.

Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 28 februari 1947.

Närvarande:

Ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden WIGFORSS, SKÖLD, QUENSEL, GJÖRES, DANIELSON, VOUGT, MYRDAL, ZETTERBERG, NILSSON, STRÄNG, MOSSBERG, WEIJNE.

Efter gemensam beredning med chefen för handelsdepartementet anmäler chefen för justitiedepartementet, statsrådet Zetterberg, fråga om *vidgad möjlighet att taga mark i anspråk för tillgodogörande av alunskifferfyndigheter m. m.* samt anför därvid följande.

Enligt *lagen den 28 maj 1886 (nr 46) angående stenkolsfyndigheter m. m.* fordras koncession av Kungl. Maj:t för bearbetande och tillgodogörande av vissa fyndigheter. Lagen avsåg ursprungligen endast stenkolsfyndigheter (1—5 kap.) men genom senare vid skilda tillfällen införda tillägg till lagen har den erhållit tillämpning jämväl å saltfyndigheter (6 kap.), olje- och gasfyndigheter (7 kap.), alunskifferfyndigheter (8 kap.) samt fyndigheter av uranhaltigt mineral (9 kap.). Koncession innebär i princip, att koncessionsinnehavaren erhåller uteslutande rätt att inom det område koncessionen omfattar eftersöka och bearbeta fyndigheten i fråga. I stort sett gälla likartade regler för de olika slagen av fyndigheter.

För samtliga slag av fyndigheter föreskrives, att området för koncessionen må utgöra högst 1 600 hektar (5 §). Koncessionsinnehavaren äger emellertid icke *ovan* jord taga i besittning eller eljest förfoga över annan del av koncessionsområdet än som blivit i särskild ordning bestämd (15 §). Det område i dagen som koncessionsinnehavaren behöver för arbetet skall anvisas av bergmästaren i orten antingen på en gång vid arbetets början eller i den mån koncessionsinnehavaren är i behov därav (12 § 1 mom.). För arbete i dagen må emellertid icke anvisas mark i närheten av vissa byggnader m. m. I 13 § 1 mom. stadgas sålunda, att område för arbete i dagen icke utan tillstånd av ägare och nyttjanderättshavare må anvisas på mindre avstånd än 100 meter från boningshus eller annan åbyggnad, där den är uppförd vid gård, eller från tomtplats eller trädgård. Detta skyddsavstånd var ursprungligen 200 meter men sänktes år 1942 till 100 meter. Enligt 2 mom. i samma paragraf gäller därjämte, att område för arbete i dagen icke må sträcka sig in på kyrkogård eller begravningsplats eller, utan tillstånd av vederbörande ämbetsmyndighet, på visst mindre avstånd från järnväg eller kanal som är upp-

låten för allmän trafik. Nu angivna hinder mot anvisande av område för arbete i dagen gälla dock icke, om hindret tillkommit efter koncessionens meddelande.

Även vad angår arbete *under* jord äro vissa liknande fridlysningsbestämmelser meddelade. Sålunda gäller bl. a., att dylikt arbete icke utan tillstånd av ägare och nyttjanderättshavare må verkställas lodrätt under ett område i dagen med utsträckning av femton meter från boningshus eller, om grubarbetet bedrivs på mindre djup än trettio meter, från annan vid gård uppförd åbyggnad eller tomtplats eller trädgård (16 §).

Område som anvisats för arbete i dagen skall i regel lösas av koncessionsinnehavaren, varvid reglerna i expropriationslagen skola äga motsvarande tillämpning. Förhöjning å ersättningen skall emellertid utgå med femtio procent, dock — med visst undantag — ej såvitt angår alunskiffer- och uranfyndigheter, för vilkas tillgodogörande särskild avgäld skall gäldas även såvitt angår mark som inlösts (14 § 1 mom. samt 57 och 64 §§). Koncessionsinnehavaren erhåller icke äganderätt till inlöst område. Då koncessionen upphör att gälla, hemfaller marken till jordägaren utan ersättning. — I vissa fall behöver område för arbete i dagen ej lösas. Detta är förhållandet, där området är avsett endast för fyndighetens undersökning medelst borrhning och koncessionsinnehavaren icke vill förfoga däröver under längre tid än högst tre år. I detta fall skall utgå ersättning, motsvarande dubbla beloppet av jordens avkastning utan avdrag för brukningskostnaden, och gottgörelse för all framtida skada (14 § 2 mom.). När fråga är om alunskifferfyndigheter föreligger ej heller lösningsskyldighet, om fyndigheten icke är avsedd att bearbetas medelst brytning och koncessionsinnehavaren icke behöver förfoga över området under längre tid än tre år. Ersättning skall i sådant fall utgivas för skada och intrång (59 §).

I skrivelse till Kungl. Maj:t den 15 januari 1947 har *svenska skifferoljeaktiebolaget* — som den 30 april 1943 erhållit koncession för utvinnande av olja ur alunskiffer inom vissa områden i Ekeby, Kumla och Sköllersta socknar av Örebro län — hemställt om åtgärder i syfte att bolaget måtte för arbete i dagen kunna taga i anspråk även sådan mark varför skydd åtnjutes enligt 13 § 1 mom. i 1886 års lag. Till stöd för framställningen har bolaget anfört i huvudsak följande.

Det för bolagets tillverkning av olja m. m. behövliga råmaterialalet av alunskiffer erhöles genom brytning på platsen. Skifferbrotten hade av naturliga skäl först upptagits å de till förfogande stående områdena närmast själva industrianläggningen vid Kvarntorp för att sedan utvidgas i lämpliga riktningar. Efter förvärv av viss mark i Ekeby socken hade bolaget haft för avsikt att fortsätta skifferbrytningen å ett område söder om landsvägen Kumla—Sköllersta. Denna plan hade emellertid på grund av oförutsedda omständigheter visat sig omöjlig att genomföra inom rimlig tid. Skiffern å området i fråga täcktes nämligen av dy och lera av mycket lättflytande beskaffenhet, varför den erforderliga jordavrymningen vore ytterst svår att verkställa. Bolaget beräknade, att det dröjde minst ett år innan dessa svårigheter kunde bemästras och skifferbrytningen komma i gång på detta område. På annat håll förfogade bolaget över allenast jämförelsevis små för

skifferbrytning lämpliga områden, enär brytningsfronten hindrades av ett par bebyggda fastigheter. Ägarna av dessa hade, trots att bolaget erbjudit ett mycket högt pris, vägrat sälja fastigheterna till bolaget. Ej heller hade de velat medgiva brytning av skiffer på närmare avstånd än 100 meter från tomtgränsen. Bolaget beräknade, att de områden, varöver bolaget för närvarande förfogade, räckte för skifferbrytning under endast tre månader framåt. Det sade sig självt vad det skulle betyda, om skiffer därefter ej kunde erhållas under en längre tid. Industrien måste då ligga nere med de svåra följder detta medförde i skilda avseenden för ett företag, vars verksamhet vore av stor allmän betydelse och vilket sysselsatte över 1 000 arbetare och omkring 200 tjänstemän.

På grund av det anförda har bolaget anhållit, att Kungl. Maj:t måtte med stöd av allmänna förfogandelagen föreskriva, att ifrågavarande fastigheter skulle ställas till bolagets förfogande för skifferbrytning. Därest denna lag ej kunde vinna tillämpning, har bolaget hemställt, att Kungl. Maj:t ville föranstalta om lagändring i syfte att koncessionsinnehavare, då det av särskilda omständigheter vore påkallat, måtte kunna genom anvisning av bergmästaren erhålla rätt att för arbete i dagen förfoga även över område, som avses i 13 § 1 mom. i 1886 års lag. En sådan ändring vore enligt bolagets mening under alla förhållanden påkallad med hänsyn till framtida eventualiteter. Tillika har bolaget, under erinran att ett nedläggande av bolagets drift under längre eller kortare tid kunde få katastrofala följder, hemställt att ärendet måtte behandlas i brådskande ordning.

Såsom förut nämnts äro i 1886 års lag om stenkolsfyndigheter m. m. vissa *Departements-* bestämmelser meddelade, enligt vilka utan ägares och nyttjanderättshavares *chefen.* samtycke för arbete i dagen icke må tagas i anspråk mark i närheten av boplingshus eller tomtplats m. m. Liknande fridlysningsregler äro givna i gruvlagen. Dessa stadganden, som ha gammal hävd och till vilka motsvarighet finnes i utländsk gruvlagstiftning, ha tillkommit för att bereda skydd för hus och hem. Detta syfte är uppenbarligen förtjänt av synnerligt beaktande. Å andra sidan torde man icke kunna bortse från att bestämmelserna om skyddsområden i vissa fall kunna utgöra hinder mot ett rationellt utnyttjande av fyndigheten i fråga. Stora svårigheter kunna sålunda uppstå, om arbetsområdet till följd av fridlysningsreglerna spärras i den riktning som eljest varit lämplig med hänsyn till fyndighetens belägenhet. I sådana situationer är nämligen fyndighetens ändamålsenliga tillgodogörande helt beroende av om frivillig överenskommelse kan träffas med rättsinnehavarna om markens upplåtande.

Det intresse som föranlett fridlysningsreglerna är tydligen av den art, att det icke bör kunna åsidosättas utan starka skäl. Det lärer alltså icke kunna komma i fråga att, med hänsyn till de olägenheter för gruvdriften som kunna uppstå till följd av dessa regler, helt slopa desamma eller i mera avsevärd mån försvaga skyddet. Däremot kan det ifrågasättas, om icke i de fall, då intresset av fyndighetens planmässiga utnyttjande i högre grad väger över, en möjlighet till undantag från fridlysningsbestämmelserna bör finnas.

De olägenheter som kunna uppstå för gruvdriften genom att område kring boningshus m. m. ej får tagas i anspråk för arbete ovan jord äro tydligen mest framträdande i de fall, då fyndigheten har en sådan utsträckning att den måste tillgodogöras medelst arbete i dagen över större markområden. Detta är framför allt förhållandet beträffande alunskifferfyndigheter, där den oljeförande skiffern i regel ligger i dagen eller tätt under jordytan. Vad nu sagts gäller i stort sett även fyndigheter av uranhaltigt mineral, eftersom sådant mineral oftast förekommer i samband med alunskiffer. Vad angår andra i 1886 års lag avsedda fyndigheter torde däremot endast undantagsvis förekomma att fyndigheten bearbetas i dagbrott av större utsträckning. Även beträffande sådana mineralfyndigheter som avses i gruvlagen är underjordsbrytning regel. Sistnämnda slag av fyndigheter förekomma för övrigt endast sparsamt i de mera tätt bebyggda delarna av landet, varför det föreliggande spörsmålet även av denna anledning här är av jämförelsevis mindre betydelse. Såvitt utan närmare utredning kan bedömas torde alltså ett mera framträdande behov av att kunna förfoga över mark som eljest åtnjuter skydd enligt fridlysningsreglerna i första hand föreligga i fråga om alunskifferfyndigheter och fyndigheter av uranhaltigt mineral. Att såsom svenska skifferoljeaktiebolaget ifrågasatt lösa dylika konfliktsituationer med stöd av allmänna förfogandelagen synes icke vara en framkomlig utväg. Jag vill därför föreslå, att med avseende å dessa slag av fyndigheter en bestämmelse infördes i 1886 års lag, som lämnar möjlighet att efter prövning från fall till fall medgiva undantag från fridlysningsreglerna. Vad angår övriga fyndigheter torde däremot det föreliggande spörsmålet icke böra lösas utan att genom en mera ingående undersökning behovet av en undantagsbestämmelse blivit klarlagt.

Såsom av det anförda framgår bör enligt min mening mark inom skyddsområde kunna anvisas för arbete i dagen endast, om vid en avvägning av de mot varandra stående intressena ett avsevärt företräde måste givas koncessionsinnehavarens intresse att kunna utnyttja alunskiffer- eller uranfyndigheten på ett ändamålsenligt sätt. I anslutning härtill torde böra stadgas, att undantag från bestämmelserna i 13 § 1 mom. i 1886 års lag må medgivas allenast, därest det är av synnerlig vikt för fyndighetens tillgodogörande att område som åtnjuter skydd enligt detta lagrum tages i anspråk. Det kunde ifrågasättas, att därjämte stadga att det på grund av koncessionen drivna företaget skall vara av betydelse för det allmänna. Emellertid synes det knappast erforderligt att i lagtexten intaga ett dylikt villkor. Redan vid koncessionens meddelande har nämligen företagets betydelse från allmän synpunkt prövats.

Vid prövning av fråga om tillstånd att utan hinder av bestämmelserna i 13 § 1 mom. förfoga över där avsett område måste tydligen ske en noggrann avvägning mellan de intressen som stå emot varandra. Ett medgivande synes i viss mån ha samma innebörd som ett förordnande om expropriation. Det torde med hänsyn härtill knappast böra ankomma på bergmästaren att fatta beslut i frågan. Avgörandet synes i stället böra ligga i Kungl. Maj:ts hand.

I den mån Kungl. Maj:t medgivit undantag torde det däremot böra ankomma på bergmästaren att — utan hinder av fridlysningsreglerna — i vanlig ordning vid förrättning på platsen anvisa lämplig mark för arbete i dagen.

Såsom inledningsvis nämnts är koncessionsinnehavaren icke skyldig att lösa mark som anvisats för arbete i dagen, om marken endast är avsedd för fyndighetens undersökning medelst borrhning under kortare tid än tre år. I fråga om alunskifferfyndigheter föreligger ej heller lösningsskyldighet, där fyndigheten icke skall bearbetas medelst brytning och området ej behöver tagas i anspråk under längre tid än tre år. När med stöd av den nu föreslagna bestämmelsen bostadsmark anvisas för arbete i dagen torde dock övervägande skäl tala för att marken städse skall lösas. Det synes nämligen icke kunna påfordras, att den som fått lämna sin bostad skall vara pliktig att åtnöjas med ersättning för skada och intrång under den tid arbetet pågått. Jag vill alltså föreslå, att nämnda undantag från lösningsskyldigheten icke skola äga tillämpning å mark som anvisas efter dispens från fridlysningsreglerna.

Enligt 1886 års lag gäller som huvudregel, att då inlösen äger rum ersättning skall utgivas till jordägaren med fulla värdet och hälften därutöver. I fråga om alunskiffer- och uranfyndigheter är dock någon sådan förhöjning av ersättningen icke stadgad utom i det fall att den lösta marken är avsedd att tagas i anspråk för annat ändamål än utvinnande av olja eller uran, t. ex. för fabriksanläggningar. I stället skall jordägaren tillkommande avgäld för fyndighetens utnyttjande utgå jämväl för brytning som belöper på inlöst område, vilket innebär en avvikelse till jordägarens förmån från vad som eljest gäller enligt 1886 års lag. Denna avgift, som beträffande alunskiffer- och uranfyndigheter är bestämd till femton kronor för ar av utnyttjad mark, är dock tydligen av jämförelsevis mindre betydelse när fråga är om kanske värdefull tomtmark med åbyggnader. Med hänsyn härtill vill jag föreslå, att när mark som eljest åtnjuter skydd enligt fridlysningsreglerna tages i anspråk efter dispens av Kungl. Maj:t, femtio procents förhöjning å löseskillingen skall gäldas vid sidan av den särskilda avgiften.

Det kunde ifrågasättas att införa en motsvarande möjlighet till undantag från bestämmelserna, att arbete *under* jord icke får bedrivas på visst avstånd från boningshus eller — om arbetet sker på visst mindre djup — från annan vid gård uppförd byggnad eller från tomtplats eller trädgård. Då något behov härav icke framträtt, synes det emellertid icke erforderligt att i detta sammanhang meddela någon undantagsbestämmelse.

De föreslagna nya bestämmelserna om Kungl. Maj:ts dispensrätt m. m. torde böra upptagas, vad angår alunskifferfyndigheter i 57 § i 1886 års lag samt beträffande uranfyndigheter i 64 §. Då såsom förut antytts lagändringarna äro av betydelse för lösningen av ett nu aktuellt fall, torde bestämmelserna böra träda i kraft snarast möjligt.

I enlighet med det anförda har inom justitiedepartementet upprättats förslag till lag om ändrad lydelse av 57 och 64 §§ lagen den 28 maj 1886 (nr 46) angående stenkolsfyndigheter m. m.

Föredraganden hemställer, att lagrådets utlåtande över lagförslaget, av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar¹, måtte för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas genom utdrag av protokollet.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:

Karl Gustaf Grönhagen.

¹ Denna bilaga, vilken frånsett vissa redaktionella jämkningar är lika lydande med det vid propositionen fogade lagförslaget, har här uteslutits.

Utdrag av protokollet, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den 7 mars 1947.

Närvarande:

justitieråden LAWSKI,
GYLLENSWÄRD,
NISSEN,
regeringsrådet KUYLENSTIERNA.

Enligt lagrådet den 5 mars 1947 tillhandakommet utdrag av protokoll över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 28 februari 1947, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlå- tande skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas över upprättat förslag till *lag om ändrad lydelse av 57 och 64 §§ lagen den 28 maj 1886 (nr 46) angående stenkolsfyndigheter m. m.*

Förslaget, som finnes bilagt detta protokoll, föredrogs inför lagrådet av byråchefen för lagärenden i justitiedepartementet hovrättsassessorn S. Edling.

Lagrådet lämnade förslaget utan erinran.

Ur protokollet:

Åke Mossler.

Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 7 mars 1947.

N ä r v a r a n d e:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden WIGFORSS, MÖLLER, QUENSEL, DANIELSON, VOUGT, MYRDAL, ZETTERBERG, NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, MOSSBERG, WEIJNE.

Efter gemensam beredning med chefen för handelsdepartementet anmäler chefen för justitiedepartementet, statsrådet Zetterberg, lagrådets denna dag avgivna utlåtande över det till lagrådet den 28 februari 1947 remitterade förslaget till *lag om ändrad lydelse av 57 och 64 §§ lagen den 28 maj 1886 (nr 46) angående stenkolsfyndigheter m. m.*

Med förmälan, att förslaget av lagrådet lämnats utan erinran, hemställer föredraganden, att förslaget måtte jämlikt § 87 regeringsformen genom proposition föreläggas riksdagen till antagande.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdade hemställen förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Lars Nordvall.